

УДК 347.234.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.3>

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Остапенко А.А.,

*здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»*

Остапенко А.А. Особливості порядку примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах правового режиму воєнного стану.

Стаття присвячена дослідженню проблематики процедури примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема, щодо виокремлення стадій процесу примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах правового режиму воєнного стану та їх загальної характеристики. У статті проаналізовано актуальні дослідження та публікації вчених-правників щодо особливостей примусового відчуження майна на користь держави в умовах правового режиму воєнного стану. Також, стаття присвячена дослідженню нормативного регулювання процесу примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах правового режиму воєнного стану. У статті проаналізовано актуальну судову практику щодо вирішення спорів пов'язаних із законністю процедури примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану. Запропоновано перелік стадій процесу примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах правового режиму воєнного стану залежно від фактичного змісту виконуваних завдань та прийнятих рішень, зокрема: введення воєнного стану на території держави; визначення потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану; прийняття уповноваженим органом держави рішення про примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану; реалізація прийнятого рішення про примусове відчуження майна; та повернення відчуженого майна або відшкодування вартості відчуженого майна. Також, наведено загальні характеристики кожної стадії процесу примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах правового режиму воєнного стану, із вказівкою на юридичні факти, які характеризують кожну із стадій процесу. Серед юридичних фактів, які характерні для кожної із стадій процесу примусового відчуження майна суб'єктів господарювання виділено обов'язкові юридичні факти, які беззаперечно мають місце на певній стадії, та ті юридичні факти, які не є обов'язковими або можуть мати прояв у іншій формі. У статті відзначено проблемні питання, які можуть бути об'єктами подальших наукових досліджень, звернута увага на прогалини у нормативному регулюванні досліджуваної тематики та запропоновані шляхи подолання наведених прогалин на законодавчому рівні.

Ключові слова: реквізиція, суб'єкти господарювання, господарська діяльність, рішення уповноваженого органу, майно суб'єкта господарювання, примусове відчуження майна, оборонні потреби держави, стадії примусового відчуження майна, повернення відчуженого майна, рішення про примусове відчуження майна.

Ostapenko A.A. Features of the procedure for forced exhibition of property of business subjects under the conditions of the legal regime of the martial state.

The article is devoted to the study of the problems of the procedure of forced alienation of the property of business entities under the conditions of the legal status of martial law, in particular, regarding the identification of the stages of the process of forced alienation of the property of economic entities under the conditions of the legal status of martial law and their general characteristics. The article analyzes current studies and publications of legal scholars regarding the features of forced alienation of property for the benefit of the state under martial law. Also, the article analyzes the legal basis of the forced

alienation of property of economic entities in the conditions of the legal status of martial law and analyzes the current judicial practice regarding the legality of the process of forced alienation of property in the conditions of the legal status of martial law. A list of stages of the process of forced alienation of property of economic entities under the conditions of the legal status of martial law is proposed, in particular: introduction of martial law on the territory of the state; determining the needs of the state in the conditions of martial law; adoption by an authorized state body of a decision on forced alienation of property under martial law conditions; implementation of the adopted decision on forced alienation of property; and return of alienated property or reimbursement of the value of alienated property. Also, the general characteristics of each stage of the process of forced alienation of the property of economic entities under the conditions of the legal status of martial law are given, with an indication of the legal facts that are characteristic of a certain stage. The article notes problematic issues that can be the object of further scientific research, draws attention to gaps in the regulatory regulation of the subject under study, and suggests ways to overcome these gaps at the legislative level.

Key words: requisition, business entities, economic activity, decision of the authorized body, property of the business entity, forced alienation of property, defense needs of the state, stages of forced alienation of property, return of alienated property, decision on forced alienation of property.

Постановка проблеми. Введення на території України правового режиму воєнного стану стало підставою для застосування державою обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, і прав та інтересів юридичних осіб, які пов'язані, зокрема, із реалізацією права власності на майно. Серед таких обмежень є примусове відчуження майна, що має наслідком припинення права власності поза волею власника та перехід таких прав до держави.

Статтею 41 Конституції України передбачено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним [1]. Разом з тим, в умовах правового режиму воєнного стану передбачено можливість обмеження такого речового права, допускаючи законне відчуження майна, яке є приватною власністю для оборонних потреб держави.

У відповідності до положень статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року примусове відчуження майна є заходом, який застосовується в умовах правового режиму воєнного стану для потреб оборони держави [2].

Задля дотримання та гарантування конституційних прав суб'єктів господарювання під час дії правового режиму воєнного стану, процес примусового відчуження майна має здійснюватися у відповідності до законодавчо визначеної процедури із забезпеченням державою ефективного механізму примусового відчуження майна суб'єктів господарювання, під час якого особливого значення набуває питання регламентування процедури примусового відчуження майна. Цим і зумовлюється актуальність цього дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення процедури примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах правового режиму воєнного стану, та надання пропозиції та рекомендації щодо удосконалення нормативного регулювання процедури примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням питання примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану займаються багато вчених-правників: А. Гриняк, Р. Миронюк, Г. Слестнікова, В. Коссак та інші.

Вклад основного матеріалу. На законодавчому рівні процес примусового відчуження майна врегульований Конституцією України [1], Цивільним кодексом України [3], Законами України «Про правовий режим воєнного стану» [2], «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [4], «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [5], «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [6], та іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Статтею 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 року термін примусового відчуження майна визначається як позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного

чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості [4].

Процес примусового відчуження майна в умовах воєнного стану включає в себе сукупність стадій, кожна з яких пов'язана із певним юридичним фактом, виникнення якого можливе лише на певній стадії.

А. Гриняк зазначає, що реквізицію як правове явище доцільно розглядати як юридичний факт, як засноване на адміністративному акті цивільне правовідношення, як правовий інститут. Аналізуючи реквізицію як юридичний факт, автор наголошує, що для настання юридичних наслідків примусового відчуження об'єктів права власності на користь держави в умовах воєнного стану не досить одного юридичного факту; підставою реквізиції в умовах воєнного стану є юридичний склад, що передбачає сукупність взаємопов'язаних (взаємозалежних) юридичних фактів, які можуть бути із випадковим поєднанням складників чи із поступовим їх накопиченням. Кожен з елементів юридичного складу становить певний вид юридичного факту (оголошення воєнного стану, рішення державного органу про реквізицію), тому лише у сукупності він може призвести до припинення права власності у власника та його виникнення у держави. Відповідно, лише за умови накопичення цих юридичних фактів (повного юридичного складу) відбудеться настання кінцевого правового результату, а саме припинення права власності у попереднього власника та виникнення у держави [7, с. 24]. Із твердженнями автора неможливо не погодитися, проте, доцільно розглядати процедуру примусового відчуження майна в умовах воєнного стану з точки зору сукупності стадій, які є обов'язковими для забезпечення законності такої процедури та гарантування дотримання балансу інтересів держави і власників майна.

Залежно від фактичного змісту виконуваних завдань та прийнятих рішень, пропонується виокремити наступні стадії процесу примусового відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану: введення воєнного стану на території держави; визначення потреб держави в умовах воєнного стану; прийняття уповноваженим органом держави рішення про примусове відчуження майна суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану; реалізація прийнятого рішення про примусове відчуження майна; та повернення відчуженого майна або здійснення компенсаційних виплат вартості відчуженого майна. При цьому, доречно виділити у процесі реалізації прийнятого рішення про примусове відчуження майна окремо підстадію – проведення оцінки майна, яке відчужується.

Кожна із названих стадій має своє призначення та сприяє виконанню покладених в її основу завдань, реалізація яких спрямована на забезпечення дотримання принципу законності при здійсненні реквізиції. Окрім того, кожна стадія пов'язана із певними юридичними фактами, які притаманні лише цій стадії і не можуть бути реалізовані на іншій стадії процесу примусового відчуження майна.

Стадія введення воєнного стану на території держави є початковою та пов'язується безпосередньо із фактом введення на території держави правового режиму воєнного стану.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року визначає, що воєнний стан є особливим правовим режимом, який вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, який супроводжується обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, та вводиться на підставі Конституції України, цього Закону та указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, який затверджується Верховною Радою України [2].

Е. Тітко зазначає, що за умови воєнного стану відбувається забезпечення прав людини за допомогою двох напрямів: обмеження і захист прав людини. За допомогою першого напряму відбувається нормалізація ситуацій. Другий напрям – здійснює захист прав та інтересів людини в особливий період та на території в якій ведуться бойові дії [8, с. 126]. Запропонований підхід забезпечення прав за допомогою обмеження і захисту прав може бути застосовано також при забезпеченні прав суб'єктів господарювання.

Саме з фактом введення на території України правового режиму воєнного стану законодавець пов'язує виникнення правових підстав для легітимного обмеження законних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, у тому числі пов'язаних із обмеженням права приватної власності означених суб'єктів.

Введення на території держави правового режиму воєнного стану супроводжується виникненням у держави потреб для забезпечення обороноздатності держави, які можуть бути задоволені, у тому числі, за рахунок майна юридичних осіб. Тому, наступною стадією після оголошення воєнного стану є стадія визначення потреб держави в умовах воєнного стану.

На законодавчому рівні відсутнє закріплення критеріїв за якими визначаються потреби держави для забезпечення обороноздатності, що свідчить про оціночний характер поняття потреби для забезпечення оборони, залишаючи суб'єктам, на яких покладено обов'язки забезпечення оборонних потреб держави, свободу розсуду при визначенні таких потреб.

Визначення потреб держави в умовах воєнного стану є досить складним процесом, який потребує застосування комплексного та системного підходів. Визначення таких потреб можливе лише після здійснення всебічного аналізу ситуації, яка стала підставою для введення на території держави воєнного стану, здійснення стратегічної оцінки наявних оборонних резервів та ресурсів військовим командуванням та залученими експертами, визначення проблемних напрямків, які потребують залучення певних ресурсів, та розроблення стратегічних планів заміщення виявлених потреб.

На відміну від стадії введення воєнного стану, яка пов'язується із фактом введення на території держави правового режиму воєнного стану, на стадії визначення потреб держави неможливо чітко визначити з яким саме юридичним фактом пов'язується означена стадія.

Разом з тим, залежно від дотримання суб'єктами примусового відчуження майна наведених в попередньому абзаці положень при визначенні потреб оборони, можна виокремити наступні юридичні факти, які не є обов'язковими, проте мають місце бути: внесення змін до спеціальних нормативно-правових актів; розроблення та запровадження державних та місцевих соціальних програм, сприяння волонтерським програмам, залучення міжнародної підтримки соціальних програм, тощо; затвердження стратегічних планів; здійснення аудиторських перевірок та інвентаризації державного майна, тощо.

Наступною є стадія прийняття уповноваженим органом держави рішення про примусове відчуження майна в умовах воєнного стану, яка безпосередньо пов'язана із фактом прийняття такого рішення.

Положеннями статті 4 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 року передбачено, що примусове відчуження майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, у передбачених законом випадках – за погодженням із відповідними органами державної влади; примусове відчуження рухомого майна, що використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території, здійснюється на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України [4]. Тобто, рішення про примусове відчуження майна в умовах воєнного стану приймається виключно військовим командуваннями, у передбачених законом випадках за погодженням із державними адміністраціями.

У контексті наведеного доречно звернути увагу на правові висновки викладені колегією суддів Верховного Суду у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду у постанові від 16 лютого 2024 року по справі № 910/10009/22. У даній справі колегія суддів дійшла висновку про те, що попри надання місцевим органам виконавчої влади у взаємодії з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, за участю органів місцевого самоврядування, повноважень залучати суб'єктів господарювання задля організації та забезпечення в установленому порядку; та визначення військових адміністрацій відповідальними особами за примусове відчуження майна, вилучення його для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану та за видання про це відповідних документів встановленого зразка із залученням військових адміністрацій до здійснення відповідних заходів, – жодний нормативний акт не передбачає повноваження військової адміністрації ухвалювати рішення (видавати наказ, розпорядження) про примусове відчуження/вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану, оскільки цими повноваженнями закон імперативно наділяє лише військове командування, до якого вій-

ськові адміністрації не належать [9]. У даній справі колегія суддів дійшла висновку про незаконність примусового відчуження майна у позивача, оскільки таке відчуження було здійснено із порушенням процедури примусового відчуження майна в частині повноважень військової адміністрації при видачі наказу про відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану.

Варто зауважити про відсутність законодавчого закріплення вимог щодо процесуального оформлення рішення про примусове відчуження майна, його форми та змісту, що у подальшому може стати підставою виникнення суперечок щодо законності документального оформлення рішення про примусове відчуження майна та визнання таких рішень незаконними. З метою гарантування дотримання законності процедури примусового відчуження майна в умовах воєнного стану та задля уникнення моливих маніпуляцій пов'язаних із процесуальною формою відповідного рішення про примусове відчуження майна, доречним буде доповнити Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 року окремою статтею, в якій буде визначено процесуальну форму рішення про примусове відчуження майна та вимоги щодо змісту такого рішення.

Після прийняття уповноваженим суб'єктом рішення про примусове відчуження майна настає стадія реалізації прийнятого рішення про примусове відчуження майна, яка пов'язана із фактом безпосереднього відчуження майна та документального оформлення переходу права власності на майно, у межах якої доцільно виділити підстадію – проведення оцінки відчужуваного майна, яка пов'язана із фактом проведення відповідної оцінки та складанням відповідного висновку.

Статтею сьомою Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 року унормовано, що про примусове відчуження майна складається акт, який виготовляється за єдиним зразком, який затверджено Кабінетом Міністрів України. Частиною другою означеної статті закріплено вимоги до оформлення акту, зокрема, в акті зазначаються: назва військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження або вилучення майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення; відомості про власника (власників) майна; відомості про документ, що встановлює право власності на майно (у разі наявності); опис майна, достатній для його ідентифікації; сума виплачених коштів (у разі попереднього повного відшкодування вартості майна). Акт підписується власником майна або його законним представником і уповноваженими особами військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення, і скріплюється печатками військового командування та/або зазначених органів. Відповідно до частини третьої статті, право державної власності на майно виникає з дати підписання акта; право державної власності на рухоме майно, що використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території, виникає з дня введення в дію указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України про примусове відчуження або вилучення такого майна. У разі примусового відчуження майна до акта додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проводилася у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження (частина четверта). Згідно частини п'ятої статті, у разі відсутності особи, у якої відчужується або вилучається майно, або її законного представника під час складання акта про примусове відчуження або вилучення майна такий акт складається без її участі. У такому разі власник майна або його законний представник має право на ознайомлення з актом про примусове відчуження або вилучення майна. Примірник акта та документ, що містить висновок про вартість майна, вручаються під розписку особі, у якої відчужується або вилучається майно, або її уповноваженому представнику [4].

Із означеного вбачається, що здійснення оцінки майна є обов'язковим етапом процедури примусового відчуження майна на стадії реалізації рішення про примусове відчуження майна, який передую складанню акта про примусове відчуження майна.

Оцінка майна, що підлягає примусовому відчуженню, проводиться у порядку, встановленому Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні»

№ 2658-III від 12 липня 2001 року [10], або у разі неможливості залучити до оцінки майна суб'єктів оціночної діяльності, оцінка проводиться суб'єктами оціночної діяльності – органами державної влади або органами місцевого самоврядування за погодженням із власником майна. При цьому, у разі відмови або відсутності власника майна зазначені органи мають право проводити таку оцінку самостійно. Аналогічні положення передбачені у статті восьмій означеного Закону.

Також варто зауважити, що оцінка майна, за якою попередньому власнику було відшкодовано вартість примусово відчуженого майна, може бути оскаржена до суду, і у цьому випадку на стадії реалізації рішення про примусове відчуження майна варто виділити ще один додатковий етап, який не завжди має місце – це оскарження оцінки майна, який пов'язаний із фактом звернення власника майна до суду із позовною заявою про оскарження акту індивідуальної дії та винесенням відповідного судового рішення за результатами розгляду такої позовної заяви. При цьому, законодавством не врегульовано порядок подальшого примусового відчуження майна (після проведення спірної оцінки майна) в разі оскарження власником майна, яке підлягає відчуженню, оцінки такого майна.

За відсутності такого законодавчого регулювання у подальшому можливе виникнення спорів щодо незаконності процедури реквізиції та, відповідно, порушення законних прав та інтересів власників майна, та недотримання балансу інтересів учасників реквізиції. Подолати зазначену прогалину можливо внесенням до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 року статті, якою буде встановлена процедура примусового відчуження майна у випадку оскарження власником майна, яке підлягає примусовому відчуженню, проведеної оцінки такого майна.

Завершальним етапом цієї стадії є перехід права власності від попереднього власника до держави. Спеціальна норма закону чітко регламентує, що моментом переходу права власності на майно є дата підписання акту про примусове відчуження майна; при цьому, у виняткових випадках, моментом переходу права власності є день введення в дію указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України про примусове відчуження такого майна [4]. Відповідно юридичним фактом у даному випадку є підписання відповідного акту або введення в дію рішення РНБО про примусове відчуження майна.

Аналізуючи наведені положення неможливо не погодитися із доводами Ю. Заїки про те, що за надзвичайних обставин виконати законодавчі приписи щодо складання відповідного акту про відчуження майна не завжди є можливим. Вчений зазначає про необхідність запровадження спрощеної процедури вилучення окремих видів майна (зокрема, транспортних засобів) у випадках коли йдеться про потребу термінової евакуації поранених, забезпечення боеприпасами, зброєю, переміщення особового складу безпосередньо в зоні військових дій [11, с. 66]. Проте, за умови запровадження спрощеної процедури вилучення окремих видів майна можливо гостро постає питання щодо дотримання принципу гарантування недоторканності майна та законності такого відчуження, які безпосередньо пов'язані із дотриманням всієї процедури примусового вилучення майна.

Процедура примусового відчуження майна завершується стадією повернення відчуженого майна або стадією проведення компенсаційних виплат вартості відчуженого майна. Означена стадія пов'язана із фактом відновлення права власності особи на майно або фактом отримання компенсації вартості за позбавлене право власності на майно.

Особливість повернення відчуженого майна полягають у тому, що хоча процедура реквізиції є адміністративною (позасудовою) процедурою, завершальна стадія такої процедури у будь-якому випадку реалізується в судовому порядку, тобто пов'язується із вчиненням колишнім власником (або іншою уповноваженою особою) дій, пов'язаних із зверненням до суду задля захисту своїх прав.

Законодавець легітимізуючи фактичне припинення права власності на майно констатує відсутність порушеного права особи на мирне володіння майном. У той же час, задля відновлення права власності на майно (яке було обмежене у відповідності до закону) особа має звернутися до суду. Неможливо залишити поза увагою той факт, що підставою для звернення до суду є наявність порушеного права чи інтересу особи, за захистом якого вона звертається до суду. Таким чином, постає питання - чи буде у такому випадку наявне порушене право особи, що є підставою для звернення до суду із позовом, та чи забезпечить судова процедура повернення відчуженого майна

захист прав попереднього власника такого майна? Означені питання можуть стати предметом подальших наукових досліджень, оскільки є актуальними в умовах сьогодення.

Особливістю повернення відчуженого майна є також і те, що повернення такого майна є умовним, оскільки можливе лише за умови скасування правового режиму воєнного стану, збереження майна, яке було відчужене, реалізації колишнім власником свого права на повернення майна та наявності відповідного судового рішення.

Тобто, якщо при примусовому відчуженні майна згода власника є фактично непотрібною, оскільки відчуження можливе і без такої згоди, то при поверненні примусово відчуженого майна законодавець фактично вимагає визнання державою права особи на відновлення його права власності на майно, яке було реквізоване.

Відшкодування вартості відчуженого майна може мати місце як до фактичного переходу права власності до держави (попереднє відшкодування), так і після фактичного відчуження майна. При цьому, у разі якщо власник майна отримує попереднє відшкодування вартості майна, то означений етап варто відносити до стадії реалізації рішення про примусове відчуження майна, оскільки таке відшкодування здійснюється на підставі документа, який містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.

Окрім того, у відповідності до статті дванадцятої Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 року, у випадку отримання попереднім власником відшкодування вартості відчуженого майна, останній має повернути грошову суму, яка була ним одержана з вирахуванням розумної плати за використання такого майна, якщо має намір поновити право власності на відчужене майно [4].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про те, що хоча примусове відчуження майна є інструментом забезпечення оборонних потреб держави в умовах воєнного стану, який має реалізуватися з дотримання балансу інтересів держави та власника майна, обов'язковим є дотримання передбаченої законом процедури для реалізації такого права держави. За результатами дослідження наведено ряд прогалин у законодавчому регулюванні, усунення яких є необхідним для беззаперечного гарантування державної законності та прозорості процедури примусового відчуження майна в умовах воєнного стану та свідчить про потенціал для подальших наукових досліджень. Запропоновано перелік стадій процесу примусового відчуження майна в умовах воєнного стану, який включає в себе ряд процедур, кожна з яких пов'язана із певним юридичним фактом, та наведено характеристики кожної стадії.

Подальші дослідження планується спрямувати на вивчення кожної стадії процесу примусового відчуження майна в умовах воєнного стану та дослідження нормативного регулювання процедури реквізиції майна в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1044>.
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.
5. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03 березня 2023 року № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text>.
6. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>.

7. Гриняк А. Примусове відчуження майна в умовах воєнного стану в Україні. *Нове українське право*. 2022. Випуск 2. С. 21–28. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/227/206>.
8. Тітко Е. Розуміння та тлумачення понять «надзвичайна ситуація» та «надзвичайний стан» у контексті цивільного захисту. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 122–129. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/2_2017/part_1/24.pdf.
9. Постанова Верховного Суду від 16 лютого 2024 року по справі № 910/10009/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117402189>.
10. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>.
11. Заїка Ю. Примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану. Збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф./за заг. ред. П.В. Горінова; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 65-66. URL: <https://eprints.npu.edu.ua/handle/123456789/44822>.